

TOESPRAAK TER GELEGENHEID VAN DE ORATIE VAN PROF.DR.
MATTHIEU SCHOFFELEERS, RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT, 14
NOVEMBER 1991

Beste Matthieu,

Het is mij een bijzonder groot genoegen om op deze dag het woord tot je te mogen richten.

Zoals jij ons vandaag nog weer eens in je oratie hebt voorgehouden, spelen omkeringen in de structuralistische, of post-structuralistische, antropologie een grote rol. Ook aan mijn toespraak ligt een betekenisvolle omkering ten grondslag. Als promotor van mij, je eerste promovendus, en later als officiant in ons huwelijk, heb je mij in het verleden officieel toegesproken en daardoor (alsmede door je algehele bijdrage in die twee situaties) extra glans en inhoud gegeven aan beslissende momenten in mijn leven. Je nieuw hoogleraarschap aan de Rijksuniversiteit Utrecht geeft mij vandaag de kans de rollen even om te draaien.

Het doet denken aan een grapje dat een kwart eeuw geleden in onze kringen gewaagd en daardoor een beetje leuk was maar tegenwoordig steeds meer aan de sociale praktijk in Nederland (en in Afrika) is gaan beantwoorden: 'Wanneer gaan jullie trouwen?' 'Wel, als de kinderen wat groter zijn.' Een eerste promovendus is wetenschappelijk zoets als een eerstgeborene, en een hoogleraarsbenoeming is wetenschappelijk vooral een intrede in de volwassenheid, waarbij door het ius promovendi de mogelijkheid tot een dergelijk wetenschappelijk ouderschap wordt gecreëerd. Nu jij dit proces vandaag voor de tweede maal in je leven doorloopt, is een merkwaardige, ambiguë rol weggelegd voor je geestelijke kinderen uit een eerdere verbintenis, die met de Vrije Universiteit. Als antropologen van de Afrikaanse religie denken wij natuurlijk ook aan iets anders: hoe in ritueel de verhouding tussen ouders en kinderen tijdelijk kan worden omgekeerd in het licht van de continuïteit van voorouderlijk leven die door hen allen heen stroomt, zodat even de kinderen tegenover de ouders de dragers worden van heilige namen en van de morele orde waaraan beiden steun ontleen, en aldus hun onderlinge verbondenheid in een nieuw licht verschijnt.

Matthieu, zij die het voorrecht hebben je goed te kennen weten dat je althans in één beslissend opzicht — en gelukkig maar — afwijkt van de godheden die jij vandaag in je oratie zo verrassend besproken hebt: jij hebt niet alleen maar een linker- of een rechterhelft, bent niet alleen maar wetenschapper, maar daarnaast een diep voelend mens, een vriend, een religieus mens, een zielzorger.

Uiteraard heb je je collega's en studenten zeer veel te bieden in het wetenschappelijke vlak. Nu ik zelf werk aan de Vrije Universiteit die jij enige jaren achter je gelaten hebt, kom ik dagelijks de bewijzen van je wetenschappelijke en onderwijskundige kwaliteiten tegen. De Rijksuniversiteit Utrecht mag trots en zuinig op je zijn, zoals de Vrije Universiteit voordien.

Maar wat mij steeds het meest getroffen heeft in je, is die evenwichtige tweeledigheid, waardoor je wetenschappelijkheid tot een praktische (en natuurlijk niet altijd harmonische) menselijkheid werd aangevuld, en daarmee een inhoud en waarde kreeg die bij uitstek aansluit bij de aard van je sub-

discipline, de religieuze antropologie. Reeds tijdens je werk als missionaris in Malawi keerde je je tot het onderzoek van maskergenootschappen waarin de missie slechts de hand van de duivel zag, en je ging daarin als participierend onderzoeker veel verder dan je bisschop aanvaardbaar vond. De Malawiaanse cultus van de martelaar Mbona uit de zestiende eeuw werd door jou niet alleen ritueel, symbolisch en historisch in kaart gebracht, maar je vermoedde er een theofanie in die verhelderd kon worden door jouw beeld van Jesus Christus, en één die dat beeld ook verder kon verdiepen. Na je terugkeer naar Nederland combineerde je steeds je wetenschappelijke werk met pastoraat — niet alleen in de institutionele vorm van een parochie maar ook in de diffuse vorm van existentiële aandacht voor je collega's, vrienden en studenten. En je beste wetenschappelijke vertogen, zoals over Jesus als nganga (Afrikaanse priester/waarzegger), over het contra-revolutionaire karakter van Afrikaanse onafhankelijke kerken, over de a-symmetrische godheid vandaag, waren daarnaast altijd ook naar vorm en intentie preken, in die zin dat zij mede met gebruik van homiletische stijlmiddelen een nieuw spiritueel licht lieten schijnen op oude gegevens.

Je hebt een zeldzaam vermogen het goddelijke te zoeken, te vinden, en tot zijn recht te laten komen, ook — misschien vooral — buiten de kaders van de wereldreligie waarin je bent opgegroeid en waarin je al zolang een priesterlijke functie bekleedt. Daarmee verrijk je zowel de wetenschap als de religie, breng je ons in verwarring en aan het denken, en maak je ons duidelijk dat het mensenwerk dat wetenschap en godsdienst beide toch altijd zullen blijven, de belofte van een vervulling inhoudt waarin wij soms aan die menselijkheid vleugels mogen geven.

En tegelijk weet je dat ons dat laatste bijna nooit lukt, en berust je, in het genot van je twee benen en je twee armen, in die menselijkheid.

Het is een voorrecht voor alle betrokkenen dat jij, met deze nieuwe benoeming tot hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Utrecht, deze kwaliteiten nog een aantal jaren binnen een institutioneel wetenschappelijk kader zult uitdragen. Deze keuze, na je pensionering van de Vrije Universiteit, zegt veel over de waarde die jij in je leven aan de wetenschap heb toegekend. Tegelijk echter hoop ik dat je de andere dimensies van je leven nu meer dan ooit tijd en aandacht zult geven, zodat zij je hun eigen vormen van bevrediging kunnen schenken. In het verleden hebben je verantwoordelijkheidsgevoel en kwaliteitsbesef je vaak de slaaf gemaakt van onderwijs en van de organisatorische kanten die daaraan zitten, zodat veel van je plannen, bij voorbeeld ten aanzien van publikaties, pas de laatste jaren verwezenlijkt konden worden. Ik hoop dat je ook in dit opzicht de komende jaren het evenwicht zult blijven nastreven dat ons zelfs als symmetrische, menselijke wezens toch vaak zo moeilijk aangaat.

Matthieu, proficiat, en vooral: lang moge je leven!

Wim van Binsbergen